

Κούτς, διότι οὐδὲν ἐκίνητε τοιοῦτον τὸν θυμασμὸν αὐτοῦ, ὅσον ἡ προστασία ἦν πᾶς ἄγγλος σπουδαῖος δύναται νὰ παράσχη εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν κατοίκους καί περ μηδεμίαν κατέχων δημοσίαν θέσιν.

Ἐν τέλει τῆς πραγματείας αὐτοῦ ὁ κ. Κούτς ἐδημοσίευσε περικοπὴς τῆς ἐκθέσεως, ἣν ἀπηύθυνεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον, ὅπως κινήσῃ τὸ διάφορον τῶν ἄγγλων κληρικῶν ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῶν Νεστοριανῶν.

ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΑ.

Ὅποιοί τινες ἦσαν καὶ πῶς ἔζων οἱ προπάτορες τοῦ ἀνθρωπίνου γένους; Ὅποια μέσα τοῦ βίου εἶχον οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους, καθ' οὓς ἤρχισαν νὰ πολιτίζωνται; Ἐραγε τρώντι καὶ τρώγει ὁ ἄνθρωπος τὸν ἄρτον ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου του; Ἡ ἔρευνα καὶ λύσις τοῦ προβλήματος τούτου δὲν εἶναι ματαιὰ ἐπιθυμία, εἶναι βαθεῖα τοῦ ἀνθρώπου ἀπκίτησις πρὸς λύσιν τοῦ αἰνίγματος τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως. Φαντασθῶμεν τῇ ἀληθείᾳ, πῶς εὗρέθη ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν δημιουργίαν ἐστερημένος πνιτὸς ἐξωτερικοῦ μέσου τῆς τέχνης!

Ἡ ἰδέα αὕτη ἀπησχόλησε μεγάλως ποιητὰς καὶ φιλοσόφους καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας, ὧν ἔχομεν γραπτὰ μνημεῖα. Οἱ Ἕλληνες παρεδέχοντο πέντε γένη ἀνθρώπων ἢ πέντε αἰῶνας. Ὁ Ἡσίοδος (Ἔργ. Ἡμ. 109—176) λέγει:

Χρύσειον μὲν πρῶτις αἰ γένος μερόπων ἀνθρώπων
ἀθάνατοι ποίησαν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες·
οἱ μὲν ἐπὶ Κρόνου ἦσαν, ὅτ' οὐρανόφ' ἐμβατίλευεν,
ὥς τε θεοὶ δ' ἔζων, ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες,
νόσφιν ἄτερ τε πόνων καὶ διζύους.

Δεύτερον αὖτε γένος πολὺ χειρότερον μετόπισθεν
ἀργύρεον ποίησαν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες,
χρυσέφ' οὔτε φυτὴν ἐναλίγκιον, οὔτε νόημα. . .

Ζεὺς δὲ πατὴρ τρίτον ἄλλο γένος μερόπων ἀνθρώπων
χαλκείον ποίησ' οὐκ ἀργυρεὺς οὐδὲν ὁμοῖον,
ἐκ μελιῶν, δαινόν τε καὶ ὀμβριμον, οἷσιν Ἄρης
ἔργ' ἔμελε στονόεντα καὶ ὕβριες.

Ἀλλὰ τὰρ ἐπεὶ καὶ τοῦτο γένος κατὰ γὰρ κάλυψεν,
αὐτίς ἔτ' ἄλλο τέταρτον ἐπὶ χθονὶ πούλυβοτείρῃ
Ζεὺς Κρανίδης ποίησε δίκαιότερον καὶ ἄρειον,
ἀνδρῶν ἡρώων θεῶν γένος, οἱ καλέονται
ἡμίθεοι προτέρη γενεῇ κατ' ἀπίρονα γὰρ. . .

Μηκέτ' ἔπειτα ὤφειλον ἐγὼ πέμπτοις μεταίναμι

ἀνδράσιν, ἀλλ' ἢ πρόσθε θανεῖν ἢ ἔπειτα γενέσθαι.
νῦν γὰρ δὴ γένος ἐστὶ σιδήρεον· οὐδέ ποτ' ἤμαρ
παύσονται καμάτου καὶ διζύους οὐδέ τι νύκτωρ
φθειρόμενοι· χαλεπὰς δὲ θεοὶ δώπουσι μερίμνας·
ἀλλ' ἔμπηξ καὶ τοῖσι μεμίζεται ἰσθλὰ κακοῖσι.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀναφέρουσιν αἰῶνα χρυσοῦν, ἀργυροῦν, χαλκοῦν καὶ σιδηροῦν, δηλαδὴ τὸν ἰδικόν των, ὡς καὶ οἱ Ἕλληνες· ἀλλ' ἔμπηξ (λέγει ὁ Ἡσίοδος) γένος ἐστὶ σιδήρεον.

Ὑπάρχει λοιπὸν ἡ ἰδέα, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ πρὸ τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφρου καὶ τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδάμ, ὅτι πρόπαλαι ὑπῆρξεν ὑψίστη εὐδαιμονία καὶ μακαριότης καὶ ἄλυπος ἀπόλαυσις τοῦ βίου, μεθ' ἣν οἱ ἄνθρωποι βεβηκέντες ἐξέπεσον εἰς χειρότεραν κατάστασιν, ἕως οὗ τελευταῖον ἦλθεν ὁ βίος, ὁ γνωστός ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας, μετὰ τῶν ἀγώνων, μόχθων καὶ ἡδονῶν. Ὁμοίωτατα σχεδὸν ἐπειράθησαν καὶ οἱ φιλόσοφοι νὰ ἐννοήσωσι καὶ κατασκευάσωσι τοὺς παναρχαίους χρόνους· καὶ αὐτοὶ ἐπρέσβευσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παναρχίαν τινὰ εὐδαίμονα κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, μεθ' ἣν ἑτέραν ὀλιγώτερον εὐδαίμονα κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους.

Κατὰ τὴν ἐνεστώσαν ἐκατονταετηρίδα ἀντὶ τῶν πλασμάτων τῆς φαντασίας καὶ τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας ἡ ἐμβριθὴς καὶ σπουδαία ἔρευνα ἐτολμησε νὰ ἄρῃ τὸ κάλυμμα τῶν χρόνων, οἵτινες ἐφκίνοντο διὰ πνιτὸς τεθλαμένοι. Ἡδὲ κατὰ τὴν παρελθούσαν ἐκατονταετηρίδα ἐγένοντο τοιαῦτα ἀπόπειραι. Αἱ πολυάριθμοι Ῥοβινσωνιάδες καὶ αἱ παραπλήσια ποιήσεις, αἱ λίαν ἀρεταὶ εἰς τὰ πλήθη, δεικνύουσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡναγκασμένος νὰ ἐργάζεται μόνος καὶ καθ' ἑαυτόν. Καὶ αἱ τολμηραὶ ὑποθέσεις τοῦ Ρουσσώ καὶ Βόλντεῦ ταῦτά περίπου λέγουσι.

Πᾶσαι αἱ ὑποθέσεις αὗται διήγειραν λίαν τὸ διάφορον ὑπὲρ τῆς παναρχίας ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. ἤρχισαν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα μάλιστα νὰ πραγματεύωνται τὸ ζήτημα ἐπιστημονικῶς, ἠρεύνησαν τὰ λείψανα τῶν παρωχημένων ἐκείνων χρόνων, κατέταζαν, πρέσβυλον αὐτὰ, ἐπειράθησαν δὲ νὰ ἐξαγάγωσι συμπεράσματα περὶ τῶν ἀπολωλότων καὶ ἡμῖν ἀγνώστων τρόπων τοῦ βίου τῶν παναρχαίων ἐκείνων προπατόρων ἡμῶν. Κατὰ τὰς τρεῖς ὁμῶς τελευταίας δεκαετηρίδας, καθ' ἃς πλείστα πανάρχαια λείψανα ἀνεκαλύφθησαν, αἱ ἔρευναι ἐγένοντο σπουδαιότεραι καὶ σημαντικώτεραι καὶ κατέληξαν εἰς ψηλαφητὰ συμπεράσματα.

Τὰ ἐκ τῶν παναρχαίων ἐκείνων χρόνων λείψανα δὲν εἶναι οὔτε χρυσῆ, οὔτε ἀργυρῆ, ἀλλ' ἀπλᾶ τινὰ σκεύη καὶ ἐργαλεῖα. Ἐν τοῖς διπφόροις μουσείοις τῆς Εὐρώπης συνήθρουν μετ' ἐπιμελείας, κατέταξαν καὶ ἐμελέτησαν οἱ ἐρευνηταὶ τῆς προϊστορικῆς, ὡς καλοῦσιν αὐτήν, ταύτης περιόδου πλείστα τοιαῦτα σκεύη καὶ ἐργαλεῖα εὑρεθέντα ἐντὸς τῆς γῆς, ἐν τάφοις, ἐν ταῖς κοίταις τῶν ποταμῶν, τῶν λιμνῶν καὶ εἰς αὐτὰ τῆς θαλάσσης τὰ βένθεα. Ἐκ τῆς μελέτης αὐτῶν μανθάνομεν, ὅτι ἐν τοῖς παναρχαίοις ἐκείνοις τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως χρόνοις τὰ σκεύη καὶ ἐργαλεῖα κατασκευάζοντο οὐχὶ ἐκ μετállων, ἀλλὰ πρῶτιστα μὲν ἐκ ξύλου καὶ ὀστέων, εἶτα δὲ καὶ ἐκ λίθων. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ *Λιθίνη* λεγόμενη περίοδος. Μετὰ τὴν περίοδον ταύτην ἠκολούθησε δευτέρα, καθ' ἣν τὰ ὄργανα ἐκεῖνα τοῦ ἀνθρώπου κατασκευάζοντο ἐξ ὀρειχαλκῶν (*bronze*), τοῦτο δὲ, τὸ γνωστὸν μίγμα χαλκοῦ καὶ κατσίτερου, ἤρχισε νὰ ἀντικαθίστῃ τὸν λίθον. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ *ὀρειχαλκίνη* περίοδος. Μετ' αὐτὴν ἐπῆλθε τρίτη, καθ' ἣν ὁ σιδηρὸς ἐξέβαλε τὸν ὀρειχαλκὸν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν σκευῶν καὶ ἐργαλείων, οὗτος δὲ μένει καὶ μέχρι τῆς σήμερον.

Ἔχομεν λοιπὸν κατὰ ταῦτα τρεῖς περιόδους, α') τὴν *Λιθίνην*, β') τὴν *ὀρειχαλκίνην*, καὶ γ') τὴν *σιδηρᾶν*.

Ἐὰν θέλωμεν νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐκείνους χρόνους, πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης τῶν τριῶν περιόδων, τῆς *Λιθίνης*.

Κατὰ τὴν *Λιθίνην* περίοδον, ὁ ἀρχαιοτάτος ἄγριος ἄνθρωπος ζῶν ἐκ τῆς θήρας καὶ τῆς ἀλιείας, βαθμηδὸν δὲ ὑψούμενος εἰς τινὰ βαθμίδα τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν ἐγνώριζε τὰ μέταλλα, ἀλλὰ κατασκεύαζε τὰ ὄπλα καὶ ἐργαλεῖα αὐτοῦ ἐκ ξύλων, κεράτων τῶν ζώων, ὀστέων καὶ λίθων. Ἡ περίοδος αὕτη διήρκεσε μακροὺς αἰῶνας καὶ λαμβάνει τρεῖς μάλιστα ὑποδιαιρέσεις.

1. Τὴν ἀρχαιοτάτην λιθίνην περίοδον, ἀρχομένην ἐν Εὐρώπῃ ἀμέτως μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν πάγων καὶ τῶν πεπαγωμένων θαλασσῶν. Κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους ὁ ἄνθρωπος ζῇ μετὰ τῶν ἀγρίων θηρίων, πολλὰ εἶδη τῶν ὁποίων ἠρνήσθησαν. Κατασκευάζει ἀγροῖκα ἐργαλεῖα, πελέκεις, μαχαίρας ἐκ καχλήκων (*χαλικίων*). Πλείστα τούτων εὑρηνται ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.

2. Τὴν μέσσην λιθίνην περίοδον, καθ' ἣν ὁ

ἄνθρωπος μανθάνει νὰ διατροπᾷ λίθους, ὀδόντας ζώων καὶ ὀστᾶ, ἐπεξεργάζεται ταῦτα μετὰ τινος ἐπιτηδειότητος, ἰδίως δὲ ὀστᾶ, καὶ κέρατα. Ἐτι ἐναποτίθῃ τοὺς νεκροὺς εἰς τὰ βάθη τῶν σπηλαίων. Τῆς περιόδου ταύτης λείψανα εὑρηνται ἐν Γαλλίᾳ, Βελγίῳ καὶ Γενεύῃ.

3. Τὴν νεωτέραν λιθίνην περίοδον, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος κατασκευάζει μονίμους κατοικίαις, ἡμερώνει τὴν κατοικίδιον ζῶα, τὸν κύνα, τὸν χοῖρον, τὸν βοῦν, τὴν αἶγα καὶ τὸ πρόβατον, καλλιεργεῖ τὸν σίτον, τὸ λίνον, τὰ ὀπωροφόρα δένδρα, τὴν μηλέαν, τὴν ἀπιδέαν καὶ ἑτερα. Τὰ μεγάλα ζῶα τοῦ βιότου ἀπόλλυνται.

Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀνάγονται καὶ αἱ ἐπὶ πασσάλων οἰκοδομαὶ τῶν *Λιμναίων* ἢ *Λιμνοβίων* ἀνθρώπων. Τῷ 1854 εἰς τὸ βάθος τῆς παρὰ τὴν Ζυρίχην ἐν Ἑλβετίᾳ λίμνης ἀνεκάλυψαν ὑπὸ τὴν ἰλὺν 2½ ποδῶν πάχους στῶμα σιτηπυλῶν ὕλων, ἐν ᾧ ἔκειντο πελέκεις ἐκ λίθου καὶ διάφορα ἀγροῖκα σκεύη ἐκ πηλοῦ, κεράτων καὶ ξύλου, παχεῖς δὲ καταπῆγες πάσσαλοι ἦσαν ἐστηριγμένοι κατὰ σειράν. Ὁ ἐκ Ζυρίχης Φ. Κέλλερ ἐθεώρησεν αὐτὰ λείψανα παναρχαίων ἀνθρωπίνων οἰκημάτων, ἃ ἐκάλεσε *Pfahlbauten*. Ἐκτοτε εὑρέθησαν καὶ ἑτερα ὅμοια τοιαῦτα λείψανα ἐν τῇ πεδινῇ Ἑλβετίᾳ, εἶτα ἐν Ἰταλίᾳ, Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ (Βαυαρίᾳ καὶ Μεκλεμβούργῳ), Ἀγγλίᾳ καὶ Ἰρλανδίᾳ, Αὐστρίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ. Ἐκ τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ παράδοξος οὗτος τρόπος τοῦ κτίζειν καλύβας καὶ ἀποθήκας ἐπὶ τοῦ ὕδατος (πιθανῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς) κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους ἦν εὐχρηστος πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης. Ἀκριδέστεραι ἐρευναι ἀπέδειξαν, ὅτι αἱ πρῶται αὗται ἐπὶ καταπῆγων οἰκοδομαὶ καλυβῶν τῶν Λιμναίων ἀνήκουσιν εἰς μίαν περίοδον πολιτισμοῦ 6—4000 ἐτῶν πιθανῶς ἀρχαιοτέρων ἡμῶν, καθ' ἣν τὰ μέταλλα ἦσαν ἐτι ἀγνωστα· ἐγίνωσκον ὅμως οἱ ἄνθρωποι οὗτοι νὰ ξέωσι καὶ διατροπῶσι τοὺς σκληροτάτους λίθους, νὰ κατασκευάζωσι σκεύη ἐκ πηλοῦ ἀκαθαρίστου καὶ διάφορα σκεύη ἐκ κεράτων, μάλιστα ἐλαφείων, ὀδόντων καὶ ξύλων· ἐτι εἶχον κατοικίδια ζῶα, ἥσκουν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν καὶ μάλιστα εἶχον προοδεύσει τοσοῦτον, ὥστε ὕφαινον καὶ τὸ λίνον. Σκοπὸς τῆς δυσχερεστάτης κατασκευῆς τῶν ἐπὶ τῶν λιμνῶν τούτων οἰκημάτων διατηρηθέντων καὶ ἀκολουθῶς μέχρι τῆς σιδηρᾶς ἐν τῇ μέσῃ

Εὐρώπῃ περιόδου ἦν ἡ προφύλαξις οὐ μόνον ἀπὸ τῶν ἀγρίων ζώων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ὁμοίων αὐτῆς ἀνθρώπων· διότι τότε, ὡς καὶ νῦν παρὰ τοῖς ἀγρίοις, ὁ πόλεμος πάντων κατὰ πάντων ἦν συνηθέστατος καὶ οἷον ἀκήρυκτος· ἔτι ἡ εὐκολία πρὸς ἀλλείαν, δι' ἧς ὡς τὰ πολλὰ ἔζων οἱ Αἰμναῖοι, καὶ ἡ συγκοινωνία διὰ τῶν μονοξύλων.

Τὰ λίθινά ἐργαλεῖα δὲν ἀπώλοντο ἐν τῇ ὀρειχαλκίῳ ἐποχῇ, ἀλλὰ διατηρήθησαν πολλὰ καὶ ἀρίκοντο μάλιστα εἰς τὴν σιδηρᾶν. Σιδηρουργὸς τις ἐν Ἀμβούργῳ μετεχειρίζετο ῥαιστῆρα, σφύραν δηλ. λιθίνην διατηρουμένην καὶ μέχρι τοῦδε ἐν τινὶ συλλογῇ τῆς εἰρημένης πόλεως. Τοὺς λίθους μετεχειρίζοντο εἰς διαφόρους σκοποὺς, οὐ μόνον εἰς παρασκευὴν ὅπλων διὰ τὴν θήραν καὶ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας, διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς εἰς σποράν, ἄλεσμα, ὡς δεικνύουσι τὰ παρὰ τοῖς Αἰμναῖοις εὑρεθέντα χειρόμυλα καὶ εἰς τὴν συντριβὴν τῶν ὀστέων, εἰς τὸ κόψιμον τῶν δένδρων, τὴν ἐκρίζωσιν αὐτῶν καὶ τῶν φυτῶν, εἰς παρασκευὴν τῶν ξύλων τῆς οἰκοδομῆς κλπ. Τὰ ὅττ' αὐτῶν ἐν τῇ θήρᾳ κτεινομένων ζώων οἱ πανάρχαιοι λαοὶ μετεχειρίζοντο ἐπιμελῶς εἰς παρασκευὴν ἐργαλείων, ἔτι δὲ ἐλάμβανον καὶ τὸν μυελὸν αὐτῶν. Ἐθραυον λοιπὸν αὐτὰ δι' ὀξέων λιθίνων πελέκεων. Ἐπειτα κατεσκευάζον βέλη καὶ λόγχας ἐκ λίθου. Ὁ λίθος οὗτος ἦτο σκληρότερος, μάλιστα ὁ πυρίτης (τσακμακόπετρα) καὶ ὁ ὀφιδιανός, ἀμφότεροι συλλεγόμενοι ἢ ἀνορυπτόμενοι ἐν οἷονεῖ λατομείοις καὶ ἀνταλλαττόμενοι. Τὸν ὀφιδιανόν, ἡραιότερον ὑπομέλανα καὶ ὑπόχλωρον λίθον, μετεχειρίζοντο ἰδίως οἱ Μαξικανοὶ εἰς παρασκευὴν διαφόρων ἐργαλείων. Ὅτε ὁ ἄνθρωπος ἤρχισε νὰ μεταχειρίζηται τὸν λίθον ὡς ὅπλον, τὸν ἔλαβεν ὡς τὸν εὑρίσκει κατὰ γῆς, ἔπειτα τῷ ἔδωκε σχῆμα κατὰλληλον εἰς τὸν σκοπὸν του, βραδύτερον προσέθηκε καὶ λαβὴν ἐκ ξύλου ἢ ξύλου μετὰ ἐλαφείου κέρματος, ὡς εἰς τὰ χειρόμυλα διὰ τὸ ἄλεσμα, εἰς τὰς λιθίνας σφύρας κτλ. ἵνα διικτυπῇσιν τὰ χειρόμυλα ἢ τοὺς σπονδύλους ἐχρειάζοντο βεβιάως πολὺν χρόνον, ἀλλ' ἰδέαν τῆς ἀξίας τοῦ χρόνου δὲν εἶχον οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ὡς καὶ τὰ νῦν οἱ Ἰνδιάνοι καὶ οἱ ἄγριοι λαοὶ τῆς Πολυνησίας καὶ ἑτέρων μερῶν τῆς γῆς.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῶν Αἰμναίων ἐπικράτει ἐν Εὐρώπῃ πολιτισμός τις, ἢ μάλλον κατὰστασις τις ὁμοία τῇ τῶν ἀγρίων

ἐν Αὐστραλίᾳ καὶ Πολυνησίᾳ πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων.

Βαθυμηδὸν εἰσῆχθη διὰ τοῦ ἐμπορίου εἰς Εὐρώπην ὁ ὀρειχαλκός, οὗ ἡ χρῆσις ἀποτελεῖ τὴν 6' μεγάλην περίοδον, ἣτις καλεῖται ὀρειχαλκίνη περίοδος.

Τὸ μέταλλον τοῦτο παραγκωνίζει ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν λίθον, χρησιμεύει εἰς τὴν κατασκευὴν ὡραίων κοσμημάτων καὶ τεχνηέντων ὅπως δὴ ποτε ὀπλων, οἷον ξιφῶν καὶ μαχαίρων. Ἡ γεωργία καὶ κτηνοτροφία αὐξάνουσιν, εἰσάγονται νέα εἶδη ζώων εἰς τὴν μέσσην Εὐρώπην, μάλιστα μεγάλοι κύνες καὶ ὁ ἵππος. Οἱ νεκροὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καίονται καὶ ἡ κόνις αὐτῶν ἐναποτίθεται ἐν κάλπαις. Ἡ διάδοσις τοῦ ἡλέκτρου καὶ τὰ σχήματα ἐργαλείων τινῶν δεικνύουσι τὴν ὑπαρξίν ἐμπορίου κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, πρὸς βορρᾶν καὶ νότον. Ἡ δὲ ἤρχισε νὰ σχετίζεται ἡ Ἀσία μετὰ τῆς Εὐρώπης, τὰ φυτὰ ὅμως καὶ τὰ εἶδη τῶν ζώων τῶν Αἰμναίων φαίνονται, ὅτι ἀνάγονται εἰς τὴν Ἀφρικὴν.

Τελευταῖον ὁ σιδηρὸς ἀπώθει τὸν ὀρειχαλκὸν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, οὕτω δὲ ἐπέρχεται ἡ γ' περίοδος, ἡ σιδηρᾶ λεγομένη, δι' αὐτῆς δὲ εἰσερχόμεθα βαθυμηδὸν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους.

Τὰ ἀνεκαλυφθέντα ταῦτα λείψανα τῶν παντοχραίων χρόνων παρέβαλον οἱ εἰς ταῦτα καταγινόμενοι πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὅποια καὶ νῦν ἔτι μεταχειρίζονται οἱ ἄγριοι βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι λαοὶ πανταχοῦ τῆς ὑπ' οὐρανόν. Ἐκ τῆς ἐπιμέλει τούτης παραβόλης ἐπέσθησαν, ὅτι πανταχοῦ τῆς γῆς ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς πρὸς τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας καὶ ἐπιτηδείτητος, εἶναι ὁμοία. Πλείστακις δὲ ἡ αὐτή. Διὰ τῶν ἐρευνῶν τούτων καὶ τῶν ὁμοίων προάγεται ἡδὴ τὰ μάλιστα ἡ ἐθνογραφία, ἡ δὲ ἐρευνα καὶ γνώσις τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν λεγομένων ἀγρίων λαῶν συντελεῖ τὰ μάλιστα εἰς τοῦτο. Παρὰ τοῖς ἀγρίοις λαοῖς καταπτρίζεται ἐκ νέου τρόπον τινὰ ἢ πρωταρχικὴ ἱστορία καὶ κατὰστασις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἀνάγκη μάλιστα νὰ σπεύσωσιν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἀπερρίμμένων ἐκείνων καὶ δυστυχῶν πλασματικῶν τοῦ Θεοῦ, νὰ συλλέξωσι τοὺς μύθους, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἀτελῆ καὶ ἁμάρρα γλωσσάρια αὐτῶν· διότι κινδυνεύουσι ταῦτα νὰ ἐξαλειφθῶσιν (εὐτυχῶς!) ὑπὸ τοῦ ὁτιμήραι γιγαντιαίου βήμασι προαγομένου πολιτισμοῦ.

Ἡ ἐπιστήμη ἀπέδειξεν ὅτι οἱ λαοὶ τῆς λι-

θίνης περιόδου κατὰ μέγα μέρος αὐτῆς δὲν ἐ-
γνώριζον τὸ πῦρ! Τοῦτο βεβαιούται τὸ μὲν ἐκ
τῆς παραδόσεως περὶ λαῶν ἀπύρων, μὴ ἔχόν-
των τὸ πῦρ, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως παμ-
παλκίων οἰκημάτων, ἐν οἷς οὐδὲν ἔχνος τῆς
χρήσεως τοῦ πυρός δείκνυται. Ὅποια φοβερά
ἐλλειψίς! Ὅποια τρομερά ἐλλειψίς τῆς θερμύ-
τητος εἰς τὰ βόρεια καὶ ψυχρότατα μάλιστα
κλίματα! Ὅποια συμφορὰ εἰς τοὺς λαοὺς ἐκεί-
νους ἢ ἐλλειψίς τοῦ φωτός εἰς τὰς ἀπεράντους
νύκτας τῶν βορείων κλιμάτων! Ἀλλὰ δὲν
ἠσθάνοντο αὐτὴν!

Μέγα εἶναι τὸ ζήτημα περὶ τῆς εὐρέσεως
τοῦ πυρός.

Ἐπὶ πολὺν χρόνον παρεδέχοντο ὅτι ὁ ἄν-
θρωπος ἐγνώρισε καὶ ἔμαθε τὴν ὠρέλειαν καὶ
τὴν χρῆσιν τοῦ πυρός ἐκ τοῦ ἐν τῇ φύσει ὑ-
πάρχοντος στοιχείου τούτου. Πρῶτον ἐκ τῶν
ἡφαιστειῶν ὀρέων, ὧν ἡ ἐκχευμένη λάβρα
καίει ἐπὶ χρόνον μακρὸν, ὥστε καὶ μετὰ εἰκοσιν
ἔτη δύναται τις νὰ ἀνάψῃ ξύλον ἢ ἄχυρον· ἔτι
ἐκ τῆς νάρθηος καὶ τῶν κεραυνῶν. Ὁ κεραυνὸς
ὅμως κατὰ πίπτων προξενεῖ τρόμον καὶ ἐκ-
πληξιν, δὲν δίδει δὲ καὶ ἄλλο εἰς τοὺς ἀνθρώ-
πους νὰ ἀνάψωσι πῦρ καὶ διατηρήσωσιν αὐ-
τό. Παρ' ἅπασιν ὅμως τοῖς ἀπολιτίστοις λαοῖς
τῆς γῆς τὸ πῦρ παρασκευάζετο καὶ νῦν ἔτι
παρασκευάζεται διὰ τῆς τριβῆς.

Τὸ θεῖον τοῦτο στοιχεῖον, ὅπερ κατὰ τὸν
Αἰσχύλον ἐκλείψεν ἐξ οὐρανοῦ ὁ Προμηθεὺς
καὶ ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις,

ναρθηκοπλήρωτον δὲ θηροῦμαι πυρός
πηγὴν κλοπαίαν, ἣ διδάσκαλος τέχνης
πάσης βροτοῖς πέφηκε καὶ μέγας πόρος.

(Προμ. 109—111)

δὲν ἔπεσεν ἐξ οὐρανοῦ· δὲν τὸ κατεδίβασεν
εἰς τοὺς βροτοὺς ὁ Προμηθεὺς, ὁ μέγας αὐτός
διδάσκαλος τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸν παρ'
Ἑλλήτι μῦθον, ἐκ τῆς ἐπίτας τοῦ Διός. Τὸ
ἐφεῦρεν ὁ δυστυχὴς ἄνθρωπος μὲ τὸν κόπον
του! Βασανιζόμενος καὶ ταλαιπωρούμενος καὶ
μὲ τὸν ἰδρώτα τῶν ποταμῶν τοῦ προσώπου του
πολὺ ἀργὰ ἐπεινότησεν αὐτὸ καὶ δι' αὐτοῦ με-
τέβηκε τὴν δυστυχίαν αὐτοῦ κατὰστασιν καὶ
ἐποίησεν αὐτὸ διδάσκαλον πάσης τέχνης εἰς
τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους καὶ μέγα μέσον εἰς
τὴν περίδον αὐτῶν. Ἀλλὰ πῶς ἐπεινότησεν
αὐτό;

Κατὰ τὴν πιθανωτέραν θεωρίαν τοῦ Caspari,
ἦν παρατιθέμεν ἐνταῦθα, τὸ πῦρ ἐφεῦρεν
κατὰ πρῶτον οἱ ἐργάται, οἱ κατὰ τὴν λιθίνην

περίδον ἐκ λίθου καὶ κεράτων καὶ ξύλου κα-
τασκευάζοντες τὰ σκεύη, περὶ ὧν ἀνωτέρω
ἱκανὰ ἐρρέθησαν. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐπο-
χὴν ἡ ἐργασία κτενέμετο εἰς τοὺς ἐργα-
ζομένους. Εὐρίσκομεν καὶ νῦν ἔτι τὸν πυρί-
την λίθον καὶ ἕτερον ὑλικὸν πολλαχοῦ
σωρηδόν, ὅπερ δεικνύει ὅτι ὑπῆρχεν αὐτοῖς
ἐργαστήριον. Παρὰ τὴν λίμνην τῆς Κων-
σταντίας κείνται πού σεσωρευμένοι ἑκατον-
τάδες χιλιᾶδων λίθων οὐ μόνον ἐξεργασμέ-
νων, ἀλλὰ καὶ ἡμιτελῶν, νεωστὶ κοπέντων
καὶ ἄπειρα τούτου τεμάχια. Τοῦτο δηλοῖ
προφανέστατα ὅτι αὐτοῖς ἦν εἰδὸς τι ἐργα-
στηρίου, ἐν ᾧ ἐργάζετο μέρος τῶν κατοίκων
τοῦ χωρίου παρασκευάζον τὰ ὅπλα τοῖς λοι-
ποῖς. Ἡ παράδοξις κατανομῇ αὕτη τῆς ἐρ-
γασίας δεικνύει ἐργαζομένους καὶ μὴ ἐργαζομέ-
νους. Οἱ μὴ ἐργαζόμενοι ἦσαν ἄνδρες εὖρωστοι,
ὕγιεις, θηρεύοντες εἰς τὰ δάση ἀγρίους ταύ-
ρους καὶ ἄρκτους. Οἱ ἐργαζόμενοι τούναντίον
ἦσαν οἱ ἀσθενεῖς, οἱ χωλοὶ, οἱ ἀνάπηροι, οἱ
μὴ δυνάμενοι νὰ θηρεύωσι, διὸ ἔμενον οἴκοι
καὶ ἐργάζοντο. Ὅστις ἦν δυστυχὴς, νοση-
ρὸς καὶ ἄλλως ἀσθενὴς, ὥφειλε νὰ ἐργάζεται
εἰς τὴν ἐπίπονον ἐξεργασίαν τῶν λίθων. Ἡ
ἐργασία ἦν λίαν ἐπίμοχθος, οὐδεὶς δὲ ἀνε-
λάμβανεν αὐτὴν εὐχαρίστως, οἱ δὲ ἰσχυροὶ
ἐβιάζον εἰς αὐτὴν τοὺς ἀδυνάτους. Τὸ αὐτὸ
περίπου συμβαίνει καὶ νῦν ἔτι παρὰ τοῖς ἀγρί-
οις. Ὑπάρχουσιν Ἰνδιάνοι, παρ' οἷς οἱ ἀνάπηροι,
οἱ τραυματίαι, οἱ νοσηροὶ ὑφείλουσιν νὰ ἐργά-
ζωνται, ἐνῶ οἱ ὕγιεις καὶ ἰσχυροὶ θηρεύουσιν!
Ἐάν ποτε οὗτοι ἐπανεέλθωσιν οἴκαδε ἄνευ
πλουσίας καὶ εὐπρέστου θήρας, ξεθυμαίνουσιν
εἰς τοὺς ἀθλίους τούτους ἐργάτας, τοὺς ἀνω-
φελεῖς φαρμάκους, οὓς ἐνίοτε δέρουσιν ἀνηλεῶς.

Ὁμοία ἀναμφισβόλοις ἦν ἡ θέσις τῶν ἐργα-
τῶν κατὰ τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος παναρχαίους
χρόνους.

Οὗτοι τρίβοντες τὸ ξύλον εἰς τὸν λίθον,
ἵνα διατρυπήσωσιν αὐτόν, παρατήρησαν ὅτι
τὸ ξύλον ἐθερμάνετο, ἀνήπτετο, ἐνίοτε δὲ
ἐξέπεμπε καὶ σπινθήρας. Τοῦτο ἐγένετο βε-
βαίως χιλιᾶκις καὶ μυριάκις, ἕως συνειθίσαν-
τες ἠδυνήθησαν νὰ ἐξάγωσι τὸν σπινθῆρα
καὶ νὰ τὸν μεταβάλωσιν εἰς φλόγα. Ἐνῶ
δὲ πρῶτον τὸν ἐφοβοῦντο, ἤρχισαν οἱ δυστυ-
χεῖς οὗτοι ἐργάται ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις αὐ-
τῶν νὰ τὸν θεωρῶσιν ὡς τι ἀγαθόν, βεβαιηδόν
δὲ ἤρχισαν νὰ ὠφελοῦνται ἐκ τοῦ πυρός.

Μεγάλῃ μεταβολῇ, μεγίστῃ, ἐπῆλθεν ἐκ
τούτου οὐ μόνον εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους,

ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος! Ἐφευρέθη τὸ στοιχεῖον, ὅπερ ἐγένετο διδάσκαλος πάσης τέχνης τοῖς βροτοῖς καὶ μέγας πόρος, κατὰ τὸν δαιμόνιον Προμηθεῖα. Αὐτὸ ἔφερε τὸ φῶς καὶ τὴν θερμότητα, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν δυνάμεθα ἤδη νὰ ζήσωμεν. Χρησιμεύει εἰς τὴν παρασκευὴν τῆς τροφῆς ἡμῶν καὶ εἰς πᾶσαν τέχνην, εἶναι τὸ ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἡμῶν. Εἶναι ὄντως θεῖον καὶ θεία ἡ ἐφεύρεσις αὐτοῦ.

Ἐκτοτε οἱ δυνάμενοι νὰ παράγωσι τὸ πῦρ, οἱ μόνον οἱ κατέχοντες τὴν μαγικὴν οὕτως εἰπεῖν δύναμιν τοῦ παράγειν τὸ θαυμασιον τοῦτο καλόν, δὲν περιφρονοῦντο πλέον, ἀλλ' ἐκ δυστυχῶν ἐγένοντο περιζήτητοι, βαθυμηδὸν δὲ αὐξανούσης τῆς τέχνης αὐτῶν ὑψώθησαν αὐτοὶ εἰς μεγάλην ἀξίαν.

Κατὰ τὸν Caspari ἐκ τούτων τῇ συνεργίᾳ τῶν γοήτων καὶ ἐξορκιστῶν τῶν πνευμάτων ἀνεπτύχθη τὸ ἱερὰτεον καὶ ἐν γένει ἡ θρησκευτικὴ ιδέα.

Ὁ ἐφευρέτης τοῦ πυρός εἰς προϋλάξιν ἐνήθηκεν ἀναμφιβόλως τὸ πῦρ αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ξύλου, ἐξ οὗ διὰ τῆς τριβῆς τὸ ἐξήγαγε, καὶ μάλιστα ἐν σχήματι ὄψεως ἀναδιβάλλοντος τὴν γλῶσσάν του. Ἐκ τούτου ἐξηγῆται πιθανῶς ἡ λίαν παράδοξος διαδεδομένη λατρεία τοῦ ὄψεως καὶ τῶν δένδρων, ἣν εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ.

Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Caspari. Αὕτη βεβαιοῦται λίαν περιέργως καὶ ἐκ τῆς χωλότητος τοῦ θεοῦ τοῦ πυρός παρὰ πλείστοις λαοῖς. Χωλὸς εἶναι ὁ Ἡρακλῆς τῶν Ἑλλήνων, χωλὸς ὁ Vulcanus τῶν Ῥωμαίων, χωλὸς ὁ βωλοειδὴς τὸν πόδα καὶ ὁ ἀρχαιότερον πιθανῶς παρ' Αἰγυπτίοις τιμώμενος θεὸς Φθῶ Σώκαρις Ὁσιρις. Καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς ὁ διάδοχος τοῦ πυρός Διάβολος ἐντὶ τοῦ βωλοειδοῦς ποδὸς παρίσταται ἔχων πόδα ἵππου. Καὶ παρὰ τοῖς ἀγρίοις τῆς νοτίου Ἀφρικῆς ὁ θεὸς τοῦ πυρός παρίσταται χωλός, ὡς ἀναφέρει ὁ Λεβιγκστὼν, ἐπίσης καὶ εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν καὶ Αὐστραλίαν. Ἡ γενικὴ καὶ παράδοξος αὕτη συμφωνία περὶ τῆς χωλότητος τοῦ θεοῦ τοῦ πυρός προέρχεται βεβαίως ἐκ τῆς μιᾶς, πλὴν σκοτεινῆς, ιδέας, ὅτι ὁ χωλός, ὁ ἀσθενὴς ἐργάτης ἐφεύρε τὸ πῦρ.

Εἰς τὸν γνωστότατον περὶ Προμηθεῖος μῦθον εὐρίσκομεν οὐ μόνον τὸν ἄρπαγα τοῦ πυρός (θηρῶμαι πυρός πηγὴν κλοπαίαν ἔ. ἀ.), ἀλλὰ καὶ ἴχνη τοῦ ἐφευρέτου τοῦ στοιχείου

τούτου. Ὁ Προμηθεὺς κλέπτει κατὰ τὸν μῦθον τὸ πῦρ ἐντὸς νάρθηκος, λίαν καταλλήλου βεβαίως εἰς τὴν ἐπὶ ἐβδομάδας διατήρησιν αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῇ Νέφ' Ὀλλανδία οἱ περιηγηταὶ τοιοῦτόν τι παρὰ τοῖς περιπλανωμένοις ἐκείσε λαοῖς παρετήρησαν. Ἀλλ' ὁ Προμηθεὺς εἶναι ἀσθενής· τοῦτο δηλοῖ ἡ πληγὴ, ἣν ὁ αἰτὸς ἀνασκαλεύει καθ' ἐκάστην κατατρώγων τὸ ἥπαρ αὐτοῦ. Εἶναι χρονία πληγὴ, ἀθεράπευτος, αὐτὸς δὲ ἀδύνατος, ἀσθενής, βαθυμηδὸν διὰ τοῦ μύθου ἡμίθεος γενόμενος.

Χείρων ὁ Κένταυρος, ὁ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως, εἶναι ἀσθενής. Λέγεται ὅτι διώκων ποτὲ τοὺς Λαπίθας ἐπληρώθη διὰ βέλους ἰοβόλου ὑπὸ τοῦ Πρακλέους. Ἐπειδὴ ὁμως ἦτο ἀθάνατος, δὲν ἐφρονεύθη μὲν, ἀλλ' ἔμεινεν αἰωνίως νοσηρός. Ὁ Χείρων περιέρχων συνάπτεται τῷ Προμηθεῖ· διότι ἀντ' αὐτοῦ καταβαίνει εἰς τὸν Τάρταρον ὑποστησόμενος τὴν ἀπειροετῆ ἐκείνου ποινήν. Καὶ ἐνταῦθα βλέπομεν αὖθις τὰ βαθέα ἐργαστήρια τῶν ἀσθενῶν καὶ δυστυχῶν εἰς θαυμάσιον καὶ ὠραῖον μῦθον περιπεπλεγμένον.

Ὁ Adalbert Kuhn περὶ Προμηθεῖος λαλῶν ἀξιοῖ, ὅτι pramātha σημαίνει ἐν τῇ στανσκριτῇ ἄρπαγήν, pramantha δὲ τὸ ξύλον τοῦ πυρός, τὸ ξύλον, δι' οὗ τρίβοντες ἐκβάλλουσι πῦρ. Πιθανῶς ὁ Προμηθεὺς τοῦ μύθου ἐδήλου τὸν ἄνδρα, τὸν κατέχοντα τὴν ῥάβδον τοῦ πυρός, ποικιλώτατα ἐφεξῆς διασκευασθέντα καὶ δηλοῦντα κατὰ τὰς ιδέας τῶν Ἑλλήνων τὸν εὐεργέτην τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν μέγαν προστάτην αὐτῆς, τὸν μέγαν διδάσκαλον πάσης ἐπιστήμης καὶ τέχνης, ὡς αὐτὸς πρὸς τὰς Ὠκεανίδας λέγει·

βραχεῖ δὲ μύθῳ πάντα συλλήβδην μάθε,
πᾶσαι τέχναι βροτοῖσιν ἐκ Προμηθεῖος.

(Αἰσχ. Προμ. 505-6).

Ἀληθῶς δὲ σήμερον ἔχομεν πάσας τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας καὶ ἀπολαύομεν τῶν ἐκ τούτων ἀγαθῶν. Ἀλλὰ πόσοι αἰῶνες παρήλθον, πόσον δ' ἐμόχθησεν ὁ δυστυχὴς ἄνθρωπος, ἵνα φθάσῃ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ τούτου;